

**ОЛЕКСАНДР КРИВИЦЬКИЙ – ДОСЛІДНИК ПРИРОДИ
СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІСТЕР'Я**

В 20-х – 30-х роках ХХ ст. галузеві природничі дослідження в Україні зазнали справжнього ренесансу. Широкий розмах галузевих досліджень знайшов своє відображення в узагальнюючих працях з геології, геоморфології, кліматології, гідрології, геоботаніки та інших наук. В регіонах детальні природничі дослідження в цей час проводили численні краєзнавчі товариства та кабінети з вивчення природи. У другій половині 20-х років в Україні починають створюватись окружні краєзнавчі товариства. На початку січня 1929 року в Україні працювало 51 краєзнавче товариство в 32 округах. Окружні краєзнавчі товариства гуртували навколо себе найкращих регіональних дослідників і краєзнавців, організовували та координували діяльність районних та сільських краєзнавчих осередків. За декілька років існування ними були досліджені компоненти природи окремих регіонів України: Волині, Поділля, Донбасу, Слобожанщини, Одещини, Полтавщини та ін.

Значний внесок у дослідження геологічної будови та корисних копалин Середнього Придністер'я зробив уродженець с. Дзигівка Ямпільського району Олександр Олексійович Кривицький. Народився він 30 березня 1886 р. в учительській родині. У 1907 р. закінчив вищі 4-річні педагогічні курси Черняєва в Санкт-Петербурзі. Володів, окрім української та російської, також німецькою і польською мовами, знав англійську та французьку. Наприкінці 1910 р. переїхав до с. Озаринці. З січня 1911 р. став учителем Озаринецької початкової школи, з якою в подальшому перепилося все його життя (1, с.325). Упродовж 20-х років ХХ ст. він проводив активну роботу з вивчення корисних копалин та палеонтологічних відкладів регіону. Краєзнавець мав безпосередні зв'язки з визначними вченими України: академіками П. А. Тутковським та В. В. Різниченком, проф. Р. Р. Виржиківським та ін. Кривицький О. О. був також членом-кореспондентом науково-дослідного геологічного інституту Академії

наук УРСР. Цей інститут уповноважив його зайнятись вивченням Могилів-Подільського округу. З 1923 року О. О. Кривицький завідував Озаринецькою семирічною школою, при якій заснував геологічний гурток з 48 учнів. При школі також було організовано геологічний музей, який нараховував понад 600 зразків місцевих мінералів. Колекція мінералів постійно поповнювалась цінними зразками із Середньої Азії, Уралу, Кривого Рогу. В 1926 році музей відвідали учасники II Всесоюзного з'їзду геологів – понад 40 вчених з різних регіонів СРСР. Про їхні враження свідчить такий запис: “Глибокошановний Олександр Олексійович, оглянувши геологічний музей Озаринецької семирічки, екскурсія II Всесоюзного з'їзду геологів висловлює Вам глибоку вдячність за Вашу діяльність на благо української науки”. У 1927 році О. О. Кривицький брав участь в організації геологічного музею в Могилів-Подільському. Він неодноразово звертався до вчителів округу з проханням надсилати зразки мінералів, гірських порід, корисних копалин для поповнення музею, який, на його думку, повинен був відіграти важливу роль у розвитку продуктивних сил регіону. У 1924 році О. О. Кривицький відкрив родовище трепелу на північ від Могилів-Подільського. За його ініціативою у 1928 році один вагон трепелу було відправлено на дослідження до Англії. На відкритих О. О. Кривицьким родовищах трепелу поблизу сіл Озаринці та Юрківці з 1928 року почались промислові розробки. Він перший дослідив у своїй місцевості тектонічні рухи, вивчив особливості відкладів трепелу та літографського каменю с. Нагорян, розподілив сеноманську крейду Могилівщини на відповідні серії, склав єдину в межах Радянського Союзу колекцію сеноманської фауни (200 зразків), відкрив поклади слюди поблизу с. Лядови [2, с. 86].

Під час проведення Українським відділом Геологічного комітету упродовж 1924–1927 рр. геологічного дослідження Могилів-Подільського округу О. О. Кривицький був співробітником геологічної партії, очолюваної відомим геологом Р. Р. Виржиківським. В ці роки ним було встановлено явище дислокованості сеноманських відкладів у “Борщовому яру” поблизу Могилів-Подільського. У 1927 році на допомогу колегам-педагогам О. О. Кривицький

склав і видав “Порадник до шкільної учбової колекції горотворів та мінералів” обсягом понад три друкованих аркуші [3, с. 3]. Влітку 1930 року за дорученням Українського геологорозвідувального управління О. О. Кривицький проводив геологічну розвідку літографічного вапняку в басейні р. Карайця. У 1932 р. він організував Могилів-Подільський гірничий технікум, в якому викладав цикл геолого-мінералогічних дисциплін та був завідуючим учбовою частиною. Тут готували фахівців з експлуатації гірських родовищ відкритим способом. Згодом при цьому технікумі був створений геологічний музей. Гірничий технікум організував чотири бригади студентів з 25 осіб у кожній, які під керівництвом О. О. Кривицького проводили вивчення корисних копалин округу. В результаті були відкриті раніше невідомі родовища пісковиків, пісків, глин, вапняку, трепелу, мергелю, цементної сировини та ін. Відкриті у Ізраїлівцях та Юрківцях відклади високоякісного трепелу мали потужність понад 2 метри. Отримані зразки корисних копалин було передані геологічному музею для проведення аналізів. У 1929 році завдяки зусиллям О. О. Кривицького Могилів-Подільський окрвиконком відправив зразки мергелю для аналізу до Державного експериментального інституту силікатів. Запаси аркозових пісковиків О. О. Кривицький оцінював в 2-3 мільйони тон. Відкриття цих корисних копалин мало велике значення для розвитку промисловості будівельних матеріалів Поділля [4, с. 19]. У 1932 році гірничий технікум був переведений до Житомира, а О. О. Кривицький переходить на посаду головного геолога Григорівської геологорозвідувальної партії. У 1933 році він стає керівником Ізраїлівського вапнякового заводу.

У 1926 році О. О. Кривицький встановив явище дислокованості силурійських відкладів поблизу Могилів-Подільського. Вивчаючи геологічну будову с. Озаринець, дослідник знайшов та описав еолові форми рельєфу, які свідчать про існування в далекому минулому в цьому районі пустелі.

Особливо великий інтерес являють дослідження О. О. Кривицького в галузі палеонтології відкладів сеноману. Упродовж 1911–1928 років дослідником був зібраний унікальний палеонтологічний матеріал сеноманських

відкладів, який включав десятки видів амонітів, губок, червів, медуз, белемнітів, морських їжаків та ін. Кривицький О. О. також встановив географічний розподіл сеноманської фауни в межах Придністер'я. Його колекція палеонтологічних знахідок являла собою велику цінність для науки і була передана до Київського історичного музею імені Т. Г. Шевченка [5, с. 47].

У 1930 році О. О. Кривицький в селах Хоньківці та Нагоряни під час дослідження літографського каміння серед відкладів нижнього сармату відкрив поклади бентонітових глин, яким дав назву “кефекеліт”. Потужність пластів бентонітових глин у цих селах становить 15–20 см, а у “Кисличиному яру” поблизу с. Хоньківці сягає 80 см. Обмежений час розвідки та брак спеціального обладнання не дозволив О. О. Кривицькому зробити висновки про запаси бентонітових глин в цьому районі. Бентонітові глини широко використовуються в нафтовій промисловості при виробництві бурових розчинів, а також у виробництві мила і відбілюючих матеріалів. Значна потужність і чистота верств, а також важливість цієї корисної копалини для господарських потреб, на думку дослідника, зумовлює необхідність проведення в майбутньому в цьому районі спеціальної розвідки. Зразки бентонітових глин з цих родовищ були відправлені для хімічного аналізу до Київського науково-дослідного геологічного інституту. Результати дослідження цих глин О. О. Кривицький узагальнив у статті “Кефекеліт Поділля”, яка була опублікована в журналі “Вісник природознавства” у 1931 році. Поблизу родовищ бентонітових глин розташована залізнична станція, що, на думку О. О. Кривицького, значно здешевлює їх експлуатацію та робить перспективними для промислових розробок [6, с. 62-63].

Крім геологічних досліджень, О. О. Кривицький разом з учнями Озаринецької семирічної школи брав участь у зборі шкільного гербарію місцевої флори. Велика увага приділялася збору, вивченню та використанню лікарських рослин.

На початку 1930 року всі краєзнавчі товариства Поділля були ліквідовані, а їх найактивніші члени стали жертвами політичних репресій. Така

ж доля спіткала й колишнього голову природничої секції Могилів-Подільського окружного краєзнавчого товариства О. О. Кривицького. В квітні 1938 року за звинуваченням в антирадянській діяльності його було заарештовано і ув'язнено. В грудні 1939 року згідно рішення Вінницького обласного суду краєзнавця було засуджено до трьох років позбавлення волі. З вироком суду О. О. Кривицький не погодився і подав касаційну скаргу до Верховного суду УРСР. У лютому 1940 року скаргу було задоволено, вирок обласного суду скасовано і справу припинено [7, с. 3].

Сучасним дослідникам і краєзнавцям Ямпільщини необхідно було б перейняти досвід своїх попередників, які в 20-х роках ХХ ст. зробили вагомий внесок у дослідження природи рідного краю, створили основу для подальших наукових досліджень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Скрипник П. І. Кривицький Олександр Олексійович / П. І. Скрипник, Д. В. Грузін // Енциклопедія сучасної України : у 10 т. Т. 5 : Кон – Кю / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України. – Київ : Наук. думка, 2009. – С. 325-326.
2. Рябий М. В. О. О. Кривицький (до 80-річчя з дня народження) / М. В. Рябий // Народна творчість та етнографія. – 1966. – № 2. – С. 85-86.
3. Кривицький О. О. Порадник шкільної учбової колекції горотворів та мінералів / О. О. Кривицький. – Могилів-Подільський, 1927. – 37 с.
4. Кривицький О. О. Про явища дислокаційного метаморфізму на Могилівщині / О. О. Кривицький // Бюлетень Могилівського окружного виконавчого комітету. – 1927. – № 14. – С. 19-20.
5. Кривицький О. О. Про розчленування відкладів сеноману на Могилівщині / О. О. Кривицький // Бюлетень Могилівського окружного виконавчого комітету. – 1928. – № 24. – С. 46-48.
6. Кривицький О. О. Кефеліт Поділля / О. О. Кривицький // Вісник природознавства. – 1931. – № 1/2. – С. 62-63.
7. Кулівар Г. Тернистий шлях учителя Кривицького / Григорій Кулівар // Слово Придністров'я. – 1993. – 11 верес. – С. 3.

Кокус В. Олександр Кривицький – дослідник природи Середнього Придністров'я / Вадим Кокус // Перша Ямпільська науково-краєзнавча конференція, (Ямпіль, 28–29 вересня 2018 р.). – Ямпіль ; Вінниця, 2018. – С. 51-55. – Бібліогр. в кінці ст.